

**BASRA VE KÛFE
EKOLLERİ ARASINDAKİ
NAHİV TARTIŞMALARI**

Dr. Mahfuz GEYLANİ

AKADEMİSYEN
KİTABEVİ

© Copyright 2018

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademişyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-605-258-159-9

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Akademişyen Dizgi Ünitesi

Kitap Adı

Basra ve Kûfe Ekolleri Arasındaki Nahiv
Tartışmaları

Yayıncı Sertifika No

25465

Yazar

Dr. Mahfuz GEYLANİ

Baskı ve Cilt

Sonçağ Matbaacılık

Yayın Koordinatörü

Yasin Dilmen

DOI

10.37609/akya.1891

GENEL DAĞITIM

Akademişyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Arap dili ile ilgili ilk çalışmalar Ebu'l-Esved ed-Duelî ile başlamış bunun akabinde Basra ve Kûfe dil ekolleri meydana gelmiştir. Bir süre sonra iki ekol arasında önemli ihtilâflar baş göstermiştir. İki ekol arasında meydana gelen ihtilâfların sonucunda Bağdat, Endülüs ve Mısır gibi yeni ekoller de ortaya çıkmıştır. Arap gramerinin oluşmasında bu sözkonusu ekollerin büyük katkıları olmuştur.

Çalışmamıza başlamadan önce yaptığımız araştırma neticesinde nahiv konusunda Basra ve Kûfe dil ekolleri arasındaki ihtilâflı meseleleri ele alan çalışmaların sınırlı olduğunu tespit ettik. Oysa Arap gramerinin oluşumunda bu iki ekol önemli rol oynamıştır. İki ekolün nahiv konusundaki ihtilâflı görüşlerinin tespitine yönelik ülkemizde şu ana kadar akademik düzeyde müstakil bir çalışmanın yapılmamış olması bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir.

Çalışmamıza konu olan eserin yazarı Abdullatîf ez-Zebîdî hicrî 747/1346 yılında Yemen'in Zebîd kasabasında dünyaya gelmiştir. ez-Zebîdî, Basra ve Kûfe dil ekolleri arasındaki ihtilâflı görüşlerin anlaşılması açısından geride İ'tilâfu'n-nusra fi ihtilâfi nuhâti'l-Kûfe ve'l-Basra adında kıymetli bir eser bırakmıştır. Basra ve Kûfe dil ekollerine nispet edilen görüşlerin günümüze ulaşmasına vesile olması ve ilk elden kaynaklık etmesi açısından hilâf ilmine dair yazılmış özlü ve sistematik eserlerden biridir. Nahiv konusunda Basra ve Kûfe dil ekolleri arasında cereyan eden ihtilâflı meseleler konusunda ülkemizde akademik düzeyde müstakil bir çalışma olmadığından bizler de "ez-Zebîdî'nin İ'tilâfu'n-nusra Adlı Eseri Çerçevesinde Basra ve Kûfe Ekolleri Arasındaki Nahiv Tartışmaları" konulu tezimizi bu tespitler ve gerekçeler doğrultusunda çalışmaya değer bulduk. ez-Zebîdî'nin İ'tilâfu'n-nusra adlı eserini merkeze alan bu çalışma temelde Basra ve Kûfe dil ekolleri arasında ihtilâf arz eden nahiv konularını mukayeseli bir şekilde değerlendirmeye tabi tutmayı, müellifin söz konusu hususlarla ilgili görüşlerini yansıtmayı, eserin özelliklerine dikkat çekerek onu kendi dilimizde tanıtmayı ve bu alanda yapılacak olan diğer çalışmalara mütevâzi bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi, sınırlandırılması ve kaynakları üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde nahvin lügat ve ıstılah anlamı, nahvin ortaya çıkışında etkili olan faktörler, nahiv ilminin tarihî süreci içerisinde geçirdiği aşamalar ve bunun neticesinde ortaya çıkan Basra, Kûfe, Bağdat, Endülüs ve Mısır dil ekollerinin karakteristik özellikleri ve önde gelen temsilcileri hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümü Abdullatîf ez-Zebîdî'nin hayatı ve İ'tilâfu'n-nusra adlı eserine tahsis edilmiştir. Bu bölümde ez-Zebîdî'nin hayatı ve ilmî kişiliği ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde ez-Zebîdî'nin eserini telîf etme sebebi, eserin muhtevası, eserinde izlemiş olduğu metot gibi konulara da yer verilmiş olup eser dilbilimsel açıdan incelenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise ez-Zebîdî'nin eserinde yer verdiği Basra ve Kûfe dil ekolleri arasındaki isim, fiil ve harf ile ilgili 224 ihtilâflı mesele ele alınmıştır. Çalışmamız sonuç ve kaynakça bölümleriyle son bulmuştur. Sonuç bölümünde çalışmamızda ele alınan konularla ilgili kısa bir değerlendirme yapılmış, kaynakça bölümünde ise çalışma süresince istifade edilen kaynaklar, müellifleri, neşir yerleri ve tarihleri belirtilmek suretiyle zikredilmiştir.

Gerek tez konusunun seçiminde ve gerekse çalışmanın başından tamamlanmasına kadarki süre içerisinde değerli fikir ve önerileriyle rehberliğinden faydalandığım danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ramazan Demir'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmasının çeşitli aşamalarında çalışmamı okuyarak tezin akademik usullere göre tamamlanmasında tecrübelerinden istifade ettiğim tez izleme komitesi üyeleri kıymetli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yılmaz ve Yrd. Doç. Dr. Yunus Akyürek'e ve bu meşakkatli ve sabır isteyen çalışma sürecinde sabırlı ve fedakâr davranıp manevi desteğini esirgemeyen aileme teşekkür ederim. Araştırmam sırasında bana zengin kaynaklarıyla destek olan İSAM Kütüphanesinin değerli personeline de ayrıca gönülden şükranlarımı sunarım. Gayret bizden tevfiğ Allâh'tandır.

Mahfuz GEYLANİ

KISALTMALAR

bkz.	:	Bakınız
a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
a.g.mad.:		Adı geçen madde
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
s.	:	Sayfa
s. a. v.	:	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
sy.	:	Sayı
t.s.	:	Tarihsiz
thk.	:	Tahkik
tsh.	:	Tashih
v.	:	Vefat Tarihi
b.	:	İbn veya bin
h.	:	Hicrî
Yay.	:	Yayınları
trt.	:	Tertib eden
H.z.	:	Hazreti
Fak	:	Fakülte
Üniv.	:	Üniversite

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI, YÖNTEMİ, SINIRLANDIRILMASI VE KAYNAKLARI	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Önemi	2
3. Araştırmanın Amacı	2
4. Araştırmanın Yöntemi	3
5. Araştırmanın Sınırlandırılması	3
6. Araştırmanın Kaynakları	4

BÖLÜM 1

NAHİV İLMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ, GRAMER

EKOLLERİ VE TEMSİLCİLERİ	7
1. Nahiv İlminin Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi	7
1.1. Nahvin Lügat ve İstilah Anlamı	7
1.1.1. Lügat Anlamı	7
1.1.2. İstilah Anlamı	9
1.2. Nahvin İsimlendirilmesi ve Konusu	11
1.2.1. İsimlendirilmesi	11
1.2.2. Konusu	12
1.3. Nahiv İlminin Doğuşuna Etki Eden Faktörler	12
1.3.1. Lahn Olgusu	12
1.4. Nahiv İlminin Kurucusu	22
1.5. Nahiv İlminin Tarihi Gelişimi	25
1.6. Nahiv İlminin Gayesi ve Önemi	27
2. Gramer Ekolleri ve Önde Gelen Temsilcileri	28
2.1. Basra Dil ekolü ve Önde Gelen Temsilcileri	29
2.1.1. Halîl b. Ahmed (v. 170/786)	32
2.1.2. Sîbeveyh (v. 180/ 796)	34
2.1.3. Ahfeş el-Avsat (v. 211/ 826)	36
2.1.4. Muberrred (v. 285/898)	37

2.1.5. Zeccâc (v. 311/923).....	38
2.2. Kûfe Dil Ekolü ve Önde Gelen Temsilcileri	38
2.2.1. Ebû Ca'fer er-Ruâsî (v. 187/803).....	39
2.2.2. Kisâî (v. 181/797)	40
2.2.3. Ferrâ (v. 207/283)	42
2.2.4. Sa'leb (v. 291/904)	44
2.3. Basra ve Kûfe Dil Ekolleri Arasındaki Metot Farklılıkları ..45	
2.3.1. Semâ' ve Kıyâs Metodu Konusundaki Farklılık	45
2.3.2. Kullandıkları İstılah Konusundaki Farklılık.....	47
2.4. Bağdat Dil Ekolü ve Önde Gelen Temsilcileri	49
2.4.1. Ebû Alî el-Fârisî (v. 377/987)	51
2.4.2. İbn Cinnî (v. 392/1002)	51
2.4.3. Zemahşerî (v. 538/1143).....	52
2.5. Endülüs Dil Ekolü ve Önde Gelen Temsilcileri	53
2.5.1. İbn Madâ' (v. 592/1196)	54
2.5.2. İbn 'Uşfûr (v. 663/1270).....	55
2.5.3. İbn Mâlik (v. 672/1274).....	56
2.6. Mısır Dil Ekolü ve Önde Gelen Temsilcileri.....	56
2.6.1. İbnu'l-Hâcib (v. 646/1249).....	58
2.6.2. İbn Hişâm (v. 761/1360).....	58
2.6.3. Suyûtî (v. 911/1505)	59

BÖLÜM 2

ABDULLATÎF EZ-ZEBÎDÎ'NİN HAYATI, İLMÎ

ŞAHSİYETİ VE İ'TİLÂFU'N-NUSRA ADLI ESERİ

1. Abdullatîf Ez-Zebîdî'nin Hayatı ve İlmî Şahsiyeti	61
1.1. İsmi ve Lakabı.....	61
1.2. Doğum Yeri, Tarihi ve Nisbesi	62
1.3. Vefatı	62
1.4. İlmî Hayatı.....	62
1.4.1. Tahsil Hayatı.....	62
1.4.2. Hocaları	63
1.4.2.1. Fıkıh Hocaları	63
1.4.2.2. Hadîs ve Tefsîr Hocaları	63
1.4.2.3. Nahiv Hocaları	63

1.4.3. Eserleri.....	64
1.4.4. Mezhebi	64
2. Abdullatîf Ez-Zebîdî'nin İ'tilâfu'n-Nusra Adlı Eseri.....	64
2.1. Eserin Adı.....	65
2.2. Eserin Baskısı.....	65
2.3. Eserin Yazmaları.....	65
2.6. Eserin Abdullatîf ez-Zebîdî'ye Âidiyeti.....	65
2.4. Eserin Muhtevası.....	66
2.5. Eserin Yazılış Amacı	67
2.7. Abdullatîf ez-Zebîdî'nin Eserinde Takip Ettiği Metot	67
2.7.1. Abdullâtîf ez-Zebîdî'nin İ'tilâfu'n-nusra ve İbnu'l-Enbârî'nin el-İnsâf Adlı Eserlerinin Metot ve İçerik Yönünden Karşılaştırılması	87
2.8. Eserin İlmî Değeri	91

BÖLÜM 3

NAHİV KONUSUNDA BASRA VE KÛFE DİL

EKOLLERİ ARASINDAKİ İHTİLÂFLI MESELELER.....	92
1. “İsim” Konusundaki İhtilâflı Meseleler	92
1.1. Meseleler	92
2. “Fiil” Konusundaki İhtilâflı Meseleler.....	140
2.1. Meseleler	140
3. “Harf” Konusundaki İhtilâflı Meseleler.....	155
3.1. Meseleler	155
SONUÇ.....	184
KAYNAKLAR.....	186

şâz kırâatlere itibar etmemiş, şiirlerin de kâilini ve nerede geçtiğini belirtmemiştir. Muhakkik müellifin bu konudaki eksikliğini gidermiştir.

KAYNAKÇA

- Abdullâh, İbrâhim Muhammed, *İbnu'l-Hâcib en-nahvî*, Dâru Sa'duddîn, 1426/2005.
- el-Afgânî, Sa'îd, *Min târihi'n-nahv*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1398/1978.
- 'Alûş, Cemîl, *İbnu'l-Enbârî ve cuhûduhu fi'n-nahvî*, Tûnus, 1981.
- el-Askalânî, Şihâbuddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Hacer, *İnbâu'l-ğumur bi ebnâi'l-'umur*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, t.s.
- el-Bağdâdî, Hatîb, Ebûbekir Ahmed b. Alî, *Târihu Bağdâd*, (thk.: Mustafâ Abdulkâdir Atâ), I, Beyrût, 1417/1997.
- el-Bağdâdî, İsmâil Paşa, Hediyetu'l-'ârifin esmâu'l-muellifin ve âsâru'l-musannifin, I, İstanbul, 1951.
- Bakır, Abdulhâlik, "Basra", *DİA*, V, İstanbul, 1992.
- Bakırcı, Selami; Demirayak, Kenan, *Arap Dili Gramer Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum, 2001.
- Brockelmann, Carl, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî*, (Çev.: Mahmûd Fehmî Hicâzî), el-Hey'etu'l-Mısıriyye, 1993.
- Câbir, Humeyd Sirâc, *Basra fi lisâni'l-'Arab li Ibn Manzûr*, Dımeşk, 2012.
- Çelebi, Kâtîp, Mustafâ b. Abdillâh, *Sullemu'l-vusûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, (Editör: Ekmeleddîn İhsanoğlu; thk.: Mahmûd Abdulkâdir el-Arnâvud, Sâlih Sa'dâvî Sâlih), II, İstanbul, 2010.
- , *Keşfu'z-zunûn 'an esâmi'l-kutubi'l-funûn*, Muessesetu't-Târihi't-Turkî, Ankara, 2014.
- Dayf, Şevkî, *el-Medârisu'n-nahviyye*, Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, 2797/1976.
- Dayf, Şevkî, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî 'asru duveli ve'l-imârât Mısır eş-Şâm*, Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, t.s.
- ed-Durî, Abdul'azîz, "Bağdat", *DİA*, IV, İstanbul, 1991.
- Durmuş, İsmail, "Nahiv", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- , "İstişâd", *DİA*, XXIII, İstanbul, 2001.
- Ebbâh, Muhammed el-Muhtâr Veled, *Târihu'n-nahvi'l-'Arabî*, 1417/1996.
- Emin, Ahmed, *Duhâ'l-İslâm*, II, Beyrût, t.s.
- , *Zuhru'l-İslâm*, III-IV, Kâhire, 1966.
- el-Es'ad, Abdulkarîm Muhammed, *Makâlâtun muntehibe fi 'ulûmi'l-luğa*, Dâru'l-Mî'râcu'l-Devliyye, t.s.
- el-Fâkihî, Abdullâh b. Ahmed, *Şerhu Kitâbi'l-hudûd fi'n-nahv*, (thk.: Ramazân Ahmed ed-Demîrî), Mektebetu Vehbe, Kâhire, t.s.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd, *Me'âni'l-Kur'an*, I, Âlimu'l-Kutub, Beyrût, 1403/1983.

Fîrûzâbâdî, Meccuddîn Muhammed b. Ya'kûb, *Mu'cemu'l-kâmusi'l-muhît*, (trt.: Halîl Me'mûn Şeyhâ), 1430/2009.

Furat, Ahmet Suphi, *Arap Edebiyatı Tarihi (XVI-XVII. Asırlar)*, II, İstanbul Üniv. Yayınları: 4673, İstanbul, 2007.

Goldziher, Ignace, *Klasik Arap Literatürü*, (Çev.: Azmi Yüksel, Rahmi Er), İmaj Yayınları, 1993.

Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, (thk.: Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmîrrâî, tsh.: Es'ad et-Tayyîb), III, t.s.

el-Hamevî, Yâkût, *Mu'cemu'l-udebâ'*, XI-XVIII, Matbû'âtu Dâri'l-Me'mûn, Mısır, t.s.

el-Hittî, Abdulkâdir Râhim, *Hasâisu mezhebi'l-Endulusi'n-nahvî*, Menşûrâti Câmi'âti Bingâzî, Bingâzî, 1993.

el-Hulvânî, Muhammed Hayr, *el-Mufassal fî târihi'n-nahvi'l-'Arabî*, I, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1399/1979.

İbnu'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *Nuzhetu'l-elibbâ' fî tabakâti'l-udebâ'*, (thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm), Kâhire, t.s.

-----, *el-İnsâf fî mesâili'l-hilâf beyne'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*, (thk.: Cevdet Mebrûk Muhammed), Mektebetu'l-Hânicî, Kâhire, 2002/3973.

İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân, *el-Hasâis*, (thk.: Muhammed Alî en-Neccâr), I, Beyrût, t.s.

İbn Haldûn, *Mukaddime*, (Çev.: Süleyman Uludağ), II, Dergah Yay., İstanbul, 1983.

İbn Hişâm, Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Abdillâh el-Mısrî, *Muğni'l-lebîb*, (thk.: el-Fâhurî), I, Beyrût, 1411/1991.

İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab*, (tsh.: Emîn Muhammed Abdulvehhâb, Muhammed es-Sâdk el-Ubeydî), XIV, Beyrût, 1428/1997.

İbnu'n-Nedîm, Muhammed b. İshâk, *el-Fihrist*, (thk.: Mustafâ eş-Şuveymî), Tûnus, 1405/1985.

İbnu'l-İmâd, Abdu'l-Hayy b. Ahmed b. Muhammed, *Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, (thk.: A. Kâdir el-Arnâvud, Mahmûd el-Arnâvud), IX, Dâru İbn Kesîr, Beyrût, 1413/1993.

İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, I, Dâru'l-Kutubi'l-Mısrîyye, Kâhire, 1348/1929.

el-İsbehânî, Alî b. el-Huseyin, *Kitâbu'l-eğânî*, XII, Dâru'l-Kutub, Mısır, t.s.

İbn Ya'îş, Ya'îş b. Alî b. Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, III-VIII, İdâretu't-Tibâ'âti'l-Muniriyye, Mısır, t.s.

Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu'l-muellifin terâcimu musannifi'l-kutubi'l-'Arabiyye*, III-VII, Beyrût, t.s.

el-Kıftî, Cemâluddîn Ebu'l-Hasan Alî b. Yûsuf, *İnbâhur-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*, (thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm), II-IV, Dâru'l-Kutubi'l-Mısrîyye, Kâhire, 1374/1955.

Kudâre, Fahr Sâlih Suleymân, *Mesâilu hilâfiyye beyne'l-Halîl ve Sibeveyh*, Ürdün, 1410/1990.

- Küçükkalay, Hüseyin, *Kur'an Dili Arapça*, Manevi Değerleri Koruma ve İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı No:1, Konya, 1969.
- el-Luğavî, Ebu't-Tayyib Abdolvâhid b. Alî el-Halebî, *Merâtibu'n-nahviyyîn*, (thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim), Kâhire, t.s.
- er-Râcihî, Abduhu, *Durûs fi'l-mezâhibi'n-nahviyye*, Beyrût, 1980.
- er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir, *Muhtârû's-Sihâh*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1431/2010.
- et-Tenûhî, Mufaddal b. Muhammed b. Mis'âr, *Târihu'l-'ulemâi'n-nahviyyîn*, (thk.: Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), 1412/1992.
- es-Sabbân, Muhammed b. Alî, *Hâşiyetu's-Sabbân Şerhul Eşmûni 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, (thk.: Tâhâ Abdurrâ'ûf Sa'd), el-Mektebetu't-Tevfikîyye, t.s.
- es-San'ânî, Muhammed b. Alî b. Ahmed b. Ya'îş, *et-Tehzîbu'l-vasît fi'n-nahv*, (thk.: Fahr Sâlih Suleymân), Beyrût, 1411/1991.
- es-Sehâvî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdirrahmân, *ed-Dav'u'l-lâmu' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, IV, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrût, t.s.
- es-Sertâvî, Mu'âz, İbn Madâ' el-Kurtubî ve cuhûduhu'n-nahviyye, Ürdün, 1408/1988.
- es-Sirâfî, Ebû Sa'îd el-Hasan b. Abdillâh, *Ahbârû'n nahviyyîn el-Basriyyîn*, (thk.: Muhammed İbrâhim el-Bennâ), Kâhire, 1405/1985.
- es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İktirâh fi 'ilmi usûli'n-nahvi*, (thk.: Ahmed Suphi Furat), Mektebetu Kulliyeti'l-Âdâb, İstanbul, 1395/1975.
- , *Kitâbu'l-İktirâh fi 'ilmi usûli'n-nahvi*, (thk.: Ahmed Muhammed Kâsımî), Mektebetu Lisâni'l-'Arab, t.s.
- , *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, (thk.: 'Abdul'âl Sâlim Mekram), I, Beyrût, 1406/1985.
- , *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'an*, (thk.: Fevâz Ahmed Zemerlî), Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrût, 1432/2011.
- , *Hem'u'l-hevâmi'*, (thk.: Abdul'âl Sâlim Mekrâm), V, Dâru'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1399/1979.
- , *Husnu'l-muhâdara fi târihi Mısr ve'l-Kâhire*, (thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim), I, Dâru İhyâi Kutubi'l-'Arabiyye, 1387/1967.
- , *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât*, (thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim), II, Dâru'l-Fikr, 1399/1979.
- eş-Şek'a, Mustafâ Muhammed, Celâluddîn es-Suyûtî mesîretuhu'l-İlmiyye ve mebahisuhu'l-luğaviyye, 1401/1981.
- et-Tantâvî, Muhammed, *Neş'etu'n-nahvi ve târihu eşheri'n-nuhât*, Dâru'l-Menâr, 1412/1991.
- Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafâ, *Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde fi mevzu'âti'l-'ulûm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1405/1985.
- Mahmûd, Huseynî Mahmûd, *el-Medresetu'l-Bağdâdiyye fi târihi'n-nahvi'l-'Arabî*, Dâru Ummâr, Beyrût, 1407/1986.
- el-Mahzûmî, Mehdî, *Medresetu'l-Kûfe ve menhecûha fi dirâseti'l-luğa ve'n-nahv*, Dâru'r-Râidu'l-'Arabî, Beyrût, 1406/1986.
- el-Makarrî, Ahmed b. Muhammed, *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endulusi'r-ratîb*, (thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), I-II, Mısır, 1367/1949.

Mekram, Abdul'âl Sâlim, *el-Medresetu'n-nahviyye fi Mısır ve's-Şâm*, Muessesetu'r-Risâle, 1410/1990.

el-Mes'ûdî, Alî b. el-Huseyin b. Alî el-Mes'ûdî, *Murûcu'z-zehab*, (thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), I, Mısır, 1367/1948.

el-Muhtâr, Muhammed, *Târihu'n-nahvi'l-'Arabî fi'l-maşrik ve'l-mağrib*, 1417/1996.

en-Nisâbûrî, Ebû Huseyin Muslim b. Haccâc, *Sahîh-i Müslim Muhtasarı*, (Çev.: Abdullâh Feyzi Kocaer), I, Konya, 2005.

Rizâ, Ahmed, *Mu'cemu metni'l-luğa*, V, Beyrût, 1380/1960.

el-Yemânî, Abdalbâkî b. Abdilmecîd, *İşâretu't-ta'yîn fi terâcimi'n-nuhâtî ve'l-luğaviyyîn*, (thk.: Abdilmecîd Deyyâb), Riyâd, 1406/1986.

ez-Zebîdî, Abdullatîf, *İ'tilâfu'n-nusra fi ihtilâfî nuhâtî'l-Kûfe ve'l-Basra*, Beyrût, 1987.

ez-Zehbî, Şemsuddîn Muhammed Ahmed b. Osmân, *Siyeru 'a'lâmi'n-nubelâ*, (thk.: Şu'ayb el-Arnaut, Alî Ebû Zeyd), IIX- XXIV, 1401/1981.

-----, *Târihu'l-İslâm (h. 161-170)-(h. 520-530)*, (thk.: Ömer Abdusselâm Tedmurî), Beyrût, 1411/1990.

Zeydân, Corcî, *Târihu'l-luğati'l-'Arabîyye*, I-III, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrût, 1983.

ez-Ziriklî, Hayruddîn, el-'A'lâm kâmusu terâcimi li eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'Arabî ve'l-muste'rebîn ve'l-musteşrikîn, I-IV, Kâhire, 1374/1955.

ez-Zubeydî, Muhammed b. el-Hasan, *Tabakâtu'n-nahviyyîn ve'l-luğaviyyîn*, (thk.: Muhammed Ebû'l Fazl İbrâhim), Kâhire, 1373/1954.

Makaleler

Ergüven, Şahabettin, "Arap Dilinde Lahn'ın Ortaya Çıkışı ve İlk Görüntüleri", *Hitit Üniv. İlahiyât Fak. Dergisi*, 2007/1, Cilt: 6, Sayı: 11, 155-183.

Bulut, Ali, "el-Ferrâ'nın Me'âni'l-Kur'an'ın da Kullandığı Kûfe Dil Okuluna Ait Terimler", *Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyât Fak. Dergisi*, sy. 14-15, Samsun, 2003.

İnanç, Yonis, "Nahiv İlmî Açısından Temîm Lehçesinin İstîşhâd Değeri", *Sakarya Üniv. İlahiyât Fak. Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı: 31, Haziran 2015, s. 1-25.

Karadavut, Ahmet, "Arap Dilinde Lahn'ın Doğuşu", *Selçuk Üniv. İlahiyât Fak. Dergisi*, Konya, Yıl: 1997, Sayı: 7, s. 325-350.